مقاله معرفی کتاب

معرفی کتاب
فرهنگ نام‌های گیاهان ایران (ویراست دوم)

مرضیه کاظمی[الف*]

[الف]گروه تاریخ علم، بنیاد دایره‌المعارف اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: خرداد ۱۴۰۳
تاریخ پذیرش: خرداد ۱۴۰۳

کتاب *فرهنگ نام‌های گیاهان ایران* نخستین‌بار در سال ۱۳۷۵ از سوی انتشارات فرهنگ معاصر چاپ شد و شامل نام لاتینی، انگلیسی و فارسی ۸۲۵٤ گیاه ایران به‌ترتیب حروف الفبای لاتینی ابتدای نام علمی آنها بود. متن اصلی چاپ نخست در ٥٩٦ صفحه شامل نام گیاهان ایران همراه با اطلاعات مربوط به نام تیره‌ها و جنس‌هاست و به انضمام، تکمله‌ای از وجه تسمیهٔ تعدادی از جنس‌های گیاهانِ بررسی‌شده و نمایه‌هایی جداگانه و مفصّل از نام‌های انگلیسی و فارسی گیاهان دارد. در هر یک از این نمایه‌ها، نام هر گیاه به‌صورت مدخلی مستقل، شمارهٔ مسلسل یا سریالی دارد که یافتن آن را در متن آسان می‌کند.

پس از چاپ *فرهنگ اصطلاحات گیاه‌شناسی مصوّر*، اثر دیگر ولی‌الله مظفریان، بنا به توصیهٔ دکتر محمدرضا باطنی (استاد بازنشستهٔ دانشگاه تهران) به نشر فرهنگ معاصر مبنی بر لزوم نگارش و انتشار فرهنگی از نام‌های گیاهان ایران، این مؤسسهٔ انتشاراتی، پیشنهاد نگارش این کتاب را به دکتر مظفریان داد. دکتر ولی‌الله مظفریان با انگیزهٔ تهیهٔ فرهنگی که حاوی نام‌های علمی گیاهان ایران باشد، دربارهٔ آنها اطلاعاتی را به اختصار در اختیار مخاطب قرار دهد، و در عین حال تا حد ممکن گیاهان معرفی شده در آن نام فارسی داشته باشند، پیشنهاد نگارش این کتاب را پذیرفتند. اگرچه مآخذ ایشان به‌ویژه در انتخاب یا تعیین نام فارسی گیاهان، منابعی چون *فلور ایران* نوشتهٔ احمد پارسا، *واژه‌نامهٔ گیاهی* نوشتهٔ اسماعیل زاهدی، *گیا (راهنمای گیاهی)* نگاشتهٔ حسین گل گلاب، *درختان و درختچه‌های ایران* نوشتهٔ حبیب‌الله ثابتی، و *گیاهان دارویی* علی زرگری و منابع دیگری از این دست بود، اما با آگاهی از کاستی‌های این منابع در زمینهٔ نام فارسی گیاهان، نادرستی بسیاری از نام‌های فارسی در این منابع، غیرقابل‌اعتمادبودن برخی نام‌های دیگر، یا کلی و غیراختصاصی‌بودن آنها، بر آن شدند که با به‌کارگیری همان مبانی و قوانینی که در تعیین نام علمی یک گیاه رعایت می‌شود، برای گیاهان ایران، نام فارسی نیز انتخاب و پیشنهاد کنند، کاری که از سال ۱۳٦۷ تا ۱۳۷۳ به طول انجامید. به این ترتیب نام فارسی هر یک از گیاهان در این کتاب، غالباً یا برگرفته از نام محل نخستین گردآوری گیاه است، یا به ویژگی ریخت‌شناسی بارز یا رویشگاه ویژهٔ آن اشاره دارد، در مواردی نیز مفهوم نام انگلیسی یا لاتینی گیاه، یا نام محلّیِ آن، یا شباهت ظاهری گیاه به گیاهی دیگر که نام فارسی دارد و معیارهایی از این دست ملاک تعیین نام فارسی قرار گرفته است.

پس از ۹ دوره انتشار ویراست نخست و به دنبال ۲۸ سال مطالعات عمیق و همه جانبهٔ مؤلف در زمینهٔ پوشش گیاهی ایران، اکنون ویرایش جدید *فرهنگ نام‌های گیاهان ایران* در ۱٤۰۳ صفحه و با تغییرات درخور توجّه و اطلاعات افزودهٔ بسیار ارزشمند، به‌روزرسانی گردیده و از سوی نشر فرهنگ معاصر چاپ شده و در دسترس قرار گرفته است. این کتاب در

* فرد مسئول مکاتبات: m.kazemi@rch.ac.ir

ویرایش جدید ساختاری مشابه چاپ پیشین دارد، اما آنچه این ویراست را با نسخهٔ پیشین متفاوت و نسبت به آن ممتاز می‌سازد، افزایش تعداد مداخل کتاب به ۱۱۸۸۰ مدخل، ناظر به نام تیره‌ها، جنس‌ها، گونه‌های گیاهان خودرو و گیاهان کاشته شدهٔ ایران و پیشنهاد نام فارسی برای همهٔ این گیاهان است، موضوعی که مخاطب را دستِ‌کم در زمینهٔ اطلاع از نام فارسی گیاهان ایران از جستجو یا مراجعه به منابع دیگر بی‌نیاز می‌کند.

در این ویراست ذیل نام هر جنس از گیاهان، اطلاعاتی دربارهٔ آن جنس، تیرهٔ مربوطه، نام فارسی و انگلیسی جنس، مترادف‌ها، طول عمر، تعداد گونه‌ها و گونه‌های انحصاری آن در ایران آمده است. نام علمی هر یک از گونه‌های گیاهان نیز بر اساس مآخذ معتبری چون *فلورا ایرانیکا*، *فلور ترکیه*، *فلور عراق*، ترجمهٔ انگلیسی *فلور اتحاد جماهیر شوروی سابق*، *فلور پاکستان*، *فلور فلسطین*، *فلورا اورینتالیس (فلور شرق)*، *فلور ایران* (نوشتهٔ احمد پارسا)، *فلور امریکای شمالی*، *فلور چین*، فهرست گیاهان به نشانی theplantlist.org، ایندکس بین‌المللی نام‌های گیاهان (IPNI) و دیگر منابع معتبر گزینش و همراه با نام مؤلف گونه و سال انتشار آن، به‌عنوان مدخل اصلی در نظر گرفته شده است. در ادامه ذیل هر مدخل، به‌ترتیب نام‌های مترادف، نام انگلیسی، نام فارسی با الفبای فارسی و نیز نام فارسی با آوانگاری انگلیسی، محل جمع‌آوری نمونهٔ تیپ، نام جمع‌آوری‌کنندهٔ نمونهٔ تیپ، علامت اختصاری مهمترین هرباریوم‌های محل نگهداری نمونه‌های تیپ گیاه، الگوی پراکندگی جغرافیایی گیاه در جهان بر اساس *فلورا ایرانیکا*، و در ایران، اشاره به گونه‌های مدیترانه‌ای پراکنده در ایران با علامت اختصاری مشخص، اشاره به انحصاری بودن یک گیاه در ایران با علامت اختصاری مشخص، شکل زیستی گیاه و رویشگاه آن فهرست شده است. همچنین در محل الفبایی نام‌های مترادف، به نام‌های معتبر اصلی ارجاع داده شده است. سه نمایهٔ الفبایی در پایان کتاب شامل نمایهٔ نام‌های انگلیسی، نام‌های فارسی و نام‌های فارسی با آوانگاری انگلیسی، در کنار فهرست تفکیکی و الفبایی تیره‌ها و جنس‌های گیاهان ایران، فهرست جداگانهٔ گونه‌های جنس بزرگ گَوَن در ایران و راهنمای تفصیلی مطالعهٔ کتاب که در آن همهٔ علائمِ به‌کاررفته، شرح داده شده‌اند، مراجعه به متن کتاب را آسان ساخته است. برای تبیین کروتایپ‌های گیاه علائم اختصاری بر مبنای نواحی رویشی ایران و زیرتقسیمات آنها برگزیده شده و به پراکندگی جهانی گونه‌های مشترک با سایر نقاط جهان نیز اشاره شده است.

در مقدمهٔ کتاب مشخصات ویراست جدید و تغییرات و افزوده‌های آن نسبت به ویراست پیشین به تفصیل به قلم مؤلف آمده است. در بخشی از مقدمهٔ ویراست جدید، آماری تفکیکی و مفصّل از تعداد تیره‌ها، جنس‌ها، و گونه‌های گیاهان ایران با تقریب ±۱۰ ارائه شده است که تصویری از تنوع پوشش گیاهی ایران در اختیار کاربران قرار می‌دهد. بر اساس این آمار از مجموع ۲۰۹ تیرهٔ گیاهان ایران، ۹۱۰۰ تاکسون یا آرایهٔ گیاهی شامل ۸٦٦۰ گونهٔ بومی در ایران می‌روید که از آن میان ۲۷٦۰ گونه انحصاری ایران هستند. افزایش تعداد گونه‌های انحصاری در این گزارش آماری در مقایسه با آمارهای پیشین به سبب گنجاندن گونه‌هایی در این کتاب است که پس از انتشار *فلورا ایرانیکا*، معرفی شده‌اند.

مؤلف در بخش پایانی مقدمهٔ کتاب، رویکرد نوین و ابداعیِ خود دربارهٔ تقسیمات جغرافیای گیاهی ایران را شرح داده و آن را در قالب نموداری شماتیک نیز عرضه کرده است. این رویکرد مبتنی بر دیدگاه‌های پیشین، سالها مطالعه و بررسی مؤلف دربارهٔ پوشش گیاهی کشور و شناخت ایشان از اقلیم‌ها و اکوسیستم‌های رویشی ایران است. ایشان بر اساس رویکرد ابداعی خود، الگویی برای پراکندگی جغرافیایی گیاهان ایران نیز ارائه داده است و به تعدادی از واژه‌های به‌کاررفته در بین ویژگی‌های اکولوژیک رویشگاهی نیز اشاره کرده است. در این ویراست تلاش شده است محل اولین جمع‌آوری هر گیاه به زبان انگلیسی براساس نقشه‌های موجود و در دسترس ایران آورده شود.

تضاد منافع

این مقاله تضاد منافعی ندارد.